

برجی صافی

برجی صافی

دار الفنون

الشیخ الفاضل ابوالحسن علی بن محمد عسکری

تاریخی ، اجتماعی ، دینی ، فلسفی

تشریح نانی - ۱۹۲۵

شہزادہ ہاشمی - اوقاف مطبعہ سی

۱۳۴۱

سنجر و غزالی [۱]

علم و علمایه حرمت و محبتیله عباسیلر آره سنده (مأمون) ك مالک بولوندیغی مستثنا موقعهده سلجوقیلردن ، آلتمش سنهیه قریب تحت حکمداری بی اشغال ایتمش اولان (سلطان سنجر) ی کورمك قابلدنر . بوده مکمل بر کتبخانه وجوده کتیریور [۲]، علمی واحباب علمی توقیر و حمایه ایتمدیگی کبی بالذات کندیسیدی ده علم حدیث ایله اشغال ایدیور ، و بو علمده (ذهبی) نك (محدث المشرق) دینه توصیف ایتمش اولدیغی (تاج الاسلام ابوسعدا السمعانی) کبی علو کعبه مالک بر عالمك کندیسندن تحدیث حدیث ایتمسی و بوبله بر ذاتك شیخی و استاذی اولسی کبی رفیع بر منزله به صاعد بولنیور [۳]، ومدت عمر نده

[۱] (ملی تبعلر) مجموعه سنك انتشار ایتمش اولان آلتنجی صایسی ایچون یازیلش ایدی .
[۲] و خزانه کتب پادشاه عالم از کتبهای که تصانیف دیگر انست خود معمورست . (عمر بن سهلان) ك (السنجرية فی البکائنات العنصرية) سی مقدمه سی (فایح کتبخانه سی ، ۵۴۲۶ نومرولی مجموعه) .

[۳] (امام رافعی) محدثین اصولنجه یازمش اولدیغی (التدوین فی اخبار قزوین) نامنده کبی (قزوین) ، هائدت تاریخنده (ابوسعدا السمعانی) نك (تاریخ بغداد) ، اولان ذیلندن نقلاً (سنجر) ی محدثلر آره سنده قید و ضبط ایتمدیگی کبی ، (ابوسعدا السمعانی) نك (سنجر) دن روایت ایتمش اولدیغی حدیثی (سنجر) ك مختصر ترجمه طایله برابر یته آندن نقلاً بوجه آتی ذکر ایلبور :
(احمد بن الحسن بن محمد بن داود وهو علی ما ذکر تاج الاسلام ابوسعدا السمعانی فی الذیل (السلطان سنجر بن ملکشاه بن آلب ارسلان بن جفری) هذه القاب وتلك اسماء ابن میکائیل بن سلیمان ابن سلجوق ابوالخارث ولد بسنجر من بلاد الجزیره سنة ۴۶۹ حين غزا ابوه الروم وورث الملك عن آباءه وبقی فیه قریباً من ستین سنة وكان یسکن خراسان وورد العراق غیر مرة ونزل بظاهر قزوین ورووی الحدیث عنه الامام ابوسعدا السمعانی فقال انبثنا السلطان سنجر بن ملکشاه انبثنا علی ابن احمد بن محمد المندبئی اجازة انبثنا ابو عبدالرحمن السامی انبثنا ابو عبدالله محمد بن عبدالله الصغار انبثنا اسلم بن سهل بن القاسم بن عیسی الطایفی انبثنا رحمة بن مصعب عن عزرة بن ثابت عن ابی الزبیر عن جابر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان لكل نبی دعوة استجاب الله فیها وادخرت دعوتی لامتی يوم القيامة - (احمد بن الحسن بن محمد بن داود) اولوب (تاج الاسلام ابوسعدا السمعانی) نك (ذیل) ده ذکر ایتمدیگی وجه اوزره (سنجر بن ملکشاه بن آلب ارسلان بن جفری) درکه بونلر کندی و پدرلرینك انبلیری و اولکی (احمد بن الحسن الخ) اسملریدر . (داود) دن صکره کی اجدادی ده (میکائیل ، سلیمان ، سلجوق) دره . پدری ، (ملکشاه) ك روملر ایله ایتمدیگی محاربه انباشتمده جزیره ده (سنجر) ده (۴۶۹) ده دنیا به کلشدر . پدرلرندن کندیسنه موروث اولان تحت سلطنتده آلتمش سنهیه قریب قالشدر . (خراسان) ده او طورور ایدی . بالدفات (عراق) ده کلشدر .

عمداً اصلاً بروقت نماز ترك ایتمه مش اولغله عصر نده کی بالعموم اتقیایه بو خصوصه ده
تقدم ایدیور ایدی [۱]. تشویق و حمایه ایتمکده اولدینی هر صنف علما زماننده مختلف
علمله دأر اثرلر وجوده کتیبیور ، و بونلری بر نشانه حرمت اولق اوزره حامیلری
(سلطان سنجر) نامه اتحاف ایدیور لر ایدی . [۲]

خلفا و سلاطین آره سنده علمی حمایه ایله کسب امتیاز ایتش اولان (سلطان سنجر)
کندی کبی حامی علم و معرفت اولان (مأمون خلیفه) دن شوقرق ایله آیزیلدیور ایدی که
(مأمون) سنک هادمی (سنجر) ایسه خادمی ایدی .

(سنجر) دینده اصلاً بر بدعت قبول ایتمه مک و فکر و مسلک و مذهبنده دائماً صلابتی
محافظة ایلمک و منسوب بولوندینی مذهب ختی به و خصوصیه صاحب مذهب امام اعظمه
قارشی هر زمان بیوک بر حرمت بسلمکله برابر ، (مأمون) ک ضدینه اوله رق فکر و اجتهادجه
مخالفتده قالمش اولمزلندن طولای سائر مذهب علماسی حقننده ده هیچ بروقت ترك حرمتی
ترویج ایتبور ، و بالعکس علما هر کسی شخصیت علمیه سیله متناسب توقیر و تعظیم ایلیور
ایدی . اکابر شافعیه دن (امام غزالی) نک (امام اعظم ابوحنیفه) بی قدح ایتش اولدینی
و مؤلفاتنده اهل سنت مذهبنه مخالف بعض سوزلر بولوندینی کندیسنه اخبار ایدلش
اولسنه بناءً (غزالی) بی برای استفسار (مشهد) جوارنده کی (بروق کوس) ده بولنان
اردوگاهنه دعوت ایتش اولسیله برابر (غزالی) به یک بیوک بر حرمت کوستره رک یانسه
کیردیکی زمان آیانه قالمش کندیسنی در آغوش ایلش و تحنه او طور تدیر مش ایدی . (غزالی) به
الایق اولدینی بو حرمتده تراخی کوستر مامش اولغله برابر ، اسنادات واقعه نک تحقیقی ده اهل
ایتمیوب کندیسنی جلب و احضار ایلش اولدیغندن ، بو وقعه دن (سنجر) ک اهل سنه

(قزوين) ک خارجنه نازل اولش ایدی . (امام ابوسمه مدالسمانی) آندن حدیث روایت ایلش
ایدی که حدیث شریف شوردر : « هر بیغمبرک قرین استجابات اولان بر دعاسی وارددر . بن دعاسی
قیامت کونده اتمم ایچون استعمال ایتک اوزره ادخار ایتدم . »

[۱] و درسنه (۵۱۵) والدة سلطان سنجر فوت شدافاضل علما و اعظام فضلا جهت اداء نماز
بجنازة مهد علیا حاضر کشته سلطان بان جماعت کفت بایدکه از شما کسی پیش نمازی کند که مده العبر
عمداً ترك فریضه نکرده باشد و عملی آن طائفه توقف نموده سلطان سنجر بنفس نفیس پیش رفت
و سائر ارکان بان پادشاه سعادت اتما اقتدا کرده نماز کردند [حبیب السیر ، ج ۲ ، جزء ۴ ،
بومبای طبی] .

[۲] و کان یوقر العلماء و یحب العلم و اهلله و لذلك صنف باسه کتب فی کل فن [التدوین فی اخبار

نه قدر صمیمی بر طرفدار اولدینی، مذهبنده نه قدر ثابت و مستقر بولندینی و (امام اعظم) ه
 قارشی نه درجه لوده حرمت قلبیه بسلدیکی پک واضح صورتده کوریله بیلیر .
 (غزالی) اولا بعض اسباب مانعیه بناء بو دعوته اجابت ایتمه مش ، و معذرتلرینی
 حاوی ابتداسی ، عادی وجه اوزره و عظوتذکیر یولنده یازلمش آتیده کی اوزون مکتوب
 ایله : (سنجر) دن عفو طلب ایتمش ایدی .

فقط کندینی بو مکتوبنی کوندرد کدن صکره (مشهد) ه قدر کلشن اولمسيله بالاخره
 بو بلده جوارنده اردونک بولتمقده اولدینی مذکور (بروق کوس) ه احضار ایدلمش
 و (سنجر) ه ملاقی اولمش ایدی که ، اساس مقصد من دخی بو کونه قدر کتم خفاده قالان
 وسلچوقیلر زماننده مملکتک احوالی کبی عمومی و (غزالی) و (سنجر) ه طأد بر جوق
 خصوصی نقطه لری تنویره مدار اوله جق مهم بر وثیقه اولان بو مکتوب ایله بو ملاقاتی
 یازمق اولدیغندن یوقاریده اسمی کچن فاتح کتبخانه سنده کی (۵۴۲۶) نومرولی مجموعه دن
 بروجه آتی نقل ایدیوروز .

« (غزالی) : یک (منبره) کوندرویکی مکتوب »

« عینا »

ایزدتعالی ملک اسلامرا از ملک اسلام برخوردار کرداناز . وانگاه در آخرت ملکی
 دهاذکه بادشاهی روی زمین دروی حقیر و مختصر کردذکه کارپا دشاهی آخرت دارذکه
 مملکت دنیا از مشرق تا مغرب بیش نیست . و عمر آدمی در دنیا صد سال در اغلب
 احوال بیش نیست . و جمله زمین بنسبت با بادشاهی که ایزد تعالی کبی بدهذدر آخرت
 کلونخی است و همه ولایتهای روی زمین کردوغبار آن کلونخت . کلونخی و کرد کلونخی را
 چه قیمت باشد . و صد سال عمررا در میان ازل و ابد و بادشاهی جاوذان چه قدر باشدکه
 بدان شاذ باشد . و صد سال عمررا در میان ازل و ابد و بادشاهی جاوذان قناعت مکن
 و این بر همه جهان دشوارست و بر ملک مشرق آسان که رسول علیه السلام میکویذ
 « یک روز عدل از سلطان عادل فاضلتر از عبادت شصت سال » چون ایزد تعالی
 این ساز و آلت داد که آنچه دیگری شصت سال توانذ کرد تو بیکروز بتوانی کرد . چه اقبال
 و دولت باشد زیادت ازین . و حال دنیا بدان چنانک هست تا در چشم تو مختصر کردذکه
 بز رکان کفت اندکه ا کردنیا کوزه زرین بوذی که بنمانذی و آخرت کوزه سفالین بوذی که
 بنمانذی عاقل کوزه سفالین باقی اختیار کردی کیف که دنیا کوزه سفالینست که بنماند و آخرت

کوزه زرین که هرگز بشکنند عاقل چه کونه بود کسی که دنیا اختیار کند این مثل نیکه در اندیشید . و همیشه پیش چشم ذار . و امروز بجای رسیده است که عدل يك ساعت به از عبادت شصت سالست . بر مردمان طوسی رحمتی کن که ظلم بسبار کشیده اند . و غله از سرما و بی آبی نیامده است . و روستایا هیچ چیز نماند مگر پوستینی و مشتی عیاله کرسنه و برهنه با فرزندان در تنوری شوند رضامده که پوستین شان باز کنند و اگر از ایشان چیزی خواهند همکنان بگرزند و در میان کوهها هلاک شوند و این پوستین شان باز کردن باشد و حال این داعی بدانند که پنجاه و سه سال عمر بگذشت چهل سال در دریای علوم دین غواصی کرد تا بجای رسید که سخن وی از اندازه فهم بیشتر اهل روزگار در گذشت . بیست سال در ایام سلطان شهید روزگار گذاشت و از وی باصفهان و بغداد اقباله اید . و چند بار میان سلطان و امیر المؤمنین رسول بود در کارهای بزرگ . و در علوم دین هفتصد کتاب تصنیف کرد . پس دنیا را چنانک بود دید . و بجملمکی بینداخت . و مدتی در بیت المقدس مقام کرد . و بر سر مشهد خلیل الله ابراهیم علیه السلام عهد کرد که نیز پیش هیچ سلطان نرود و مال هیچ سلطان نکیرد و مناظره و تعصب نکند . و دوازده سال برین عهد مقام کرد و امیر المؤمنین و همه سلاطین ویرا معذور داشتند . شنیدم که از مجلس عالی اشارتی رفته است محاضر آمدن . امثال فرمانرا بمشهد موسی رضا آمدم . و نگاه داشت عهد خلیل الله را بلمشکرگاه نیامدم و بر سر این مشهد میکویم که ای فرزند رسول شفیع باش تا ایزد تعالی ملك الاسلامرا در مملکت دنیا از درجه پدران خویش بگذارد و در مملکت آخرت بدرجه سلیمان علیسلم برساند و توفیقش دهد تا حرمت عهد خلیل الله نگاه دارد و دل کسی که روی از خلق بگردانیده است و بتوجه خدای آورده شوریده نکند و چنین دانستم که این مجلس عالی پسندیده تر و مقبولتر است از آمدن بکابل که کاری رسمی بی فائده است که روی در حق تعالی دارد اگر پسندیده است مرحبا و اگر بخلاف این فرمانی بود در عهده عهد شکستن بباشم که فرمان سلطان باضطرار لازم بود فرمانرا بضرورت منقاد باشم . ایزد تعالی بزبان و دل عزیز وی آن را نازد که فردا در قیامت ازان حجل نباشد و امروز اسلامرا ازان ضعف و شکستی نبود والسلام .

ترجمه :

جناب حق پادشاه اسلامی ملك اسلامدن بهره ور و بهره مند ایلسون . و صوکره

آخرتده آکا یر یوزی پادشاهلغنی حقیر قیله حق بر ملک عظیم احسان ایتسون؛ آخرت سلطانلغنی ویرسون .

دنیا پادشاهلغنی نهایت مشرق ایله مغرب آره سنه مالک اولمقدن عبارتدر . و آدم اوغلنک اکثریا مدت عمری الک چوق یوز سنه در .

و جناب حقک آخرتده بر انسانه احسان ایده جکی سلطانلغه نظراً بتون یر یوزی بر کرپیچدر که بوبتون یر یوزینک ولایتلی اوکر پیچک توزی و طویراغیدر . کرپیچ و کرپیچ توزینک نه قیمتی اولور ؟ .

ازل وابد و جاردانی سلطانلق یاننده یوز سنهک عمرک نه اهمیتی واردر که انسان آنکله شاد و آکا مغرور اولسون ! ! . همتکی عالی طوت . و حق تعالی نک ویره جکی ابدی پادشاهلقدن ماعداسنه قناعت ایتمه .

و بو ابدی پادشاهلغه مالک اوللق بتون جهان خلقی ایچون کوچ ایسه ده ملک مشرق ایچون کوچ دکل ، قولایدز . رسول (علیه السلام) بیورمشدر که : (بر کون اجرای عدالت ، آلمش ییل عبادتدن افضلدر . مادامکه الله تعالی دیکر لرینک آلمش سنه ده کسب و تحصیله موفق اوله بیله جکینی سنک بر کونده استحصالک ایچون الکه واسطه و سبب ویرمش ؟ بوندن دها زیاده نه دلت ، ونه موفقیت اولور ؟ ! .

و دنیانک ، اولدینی وجه اوزره نظر کده دکر سنزلکی نمایان اوللق ایچون شویله ییل : بیوکلر دیمشدر که : اکر دنیا غیر باقی بر آلتون دستی آخرت ، باقی بر طوپراق دستی اولسه ، عاقل ، باقی اولان بو طوپراق دستی اختیار ایدر . حالبوکه دنیا باقی دکل ، غیر باقی بر طوپراق دستی . آخرت ایسه هیچ قیرلمیان ، ابدیاً باقی قالان بر آلتون دستیدر . بناء علیه آرتق دنیایی اختیار ایدن کیمسه عقلا دن ناصل معدود اولور ؟ . بو مثل ایی تأمل ایدک و دائماً کوز اوکنده طوتک .

بو کون ایسه حال بر کون دکل ، بر ساعت عدالتک آلمش ییل عبادتدن افضل اولسی درجه سنه کلشدر .

(طوس) اهالیسنه مرحمت ایت که چوق ظلم کورمشدر . و صوغوق و صوسزلقدن محصولات حاصل اولماش و کوبیلیرک اللرنده ، صیرت لرینه کیدکلری دری کوکلردن بشقه بر شی قالمشدر . بر آووج آج و چپلاق قادینلر چوجقلا ایله بر آلتنده آجدقلری تاندر - تنور - ده اوطور دییورلر . بونلرک دریلری صویولمغه رضا ویره . اکر بونلردن بر

شی ایستر لسه جمله سی یوزدرلینی براقیر قاچارلر، و طاعلر آره سنده هلاک اولورلر. ایشته یوء دریلری صویلمق اولور .

وبوداعینک حالی معلوم اولسون که : الی اوج سنه عمر کچیردم . و قرق سنه علوم دینه دریا سنده زمانم زده بولنان ارباب کلاک اک یوکسکلرینک اندازه فهمیدن خارج حقایقه دسترس اوله حق قدر غواصلق ایتدم .

یکرمی سنه سلطان شهیدک [ملک شاه] ایام سلطنتده امرار حیات ایتدم . و آذن کرک (اصفهان) و کرک (بغداد) ده نیجه التفات واکراملره مظهر اولدم . وقاچ دفعه لر امور مهمه ده امیر المؤمنین ایله آنک آره سنده ایلچلیک ایتدم . و علوم دینه ده یدیوز کتاب تصدیقه موفق اولدم . یعنی دنیاک تمامیه هر درلو سعادتتی کوردم . و نهایت هپسی آتدم و بر مدت (بیت مقدس) ه مجاورت ایلدم و (خلیل الله : ابراهیم علیه السلام) ک تریبه مبارک سنده عهد ایتدم که بعدما هیچ بر سلطانک یانه کیتیم و هیچ بر سلطاندن برجه قبول ایتیم و تعصب و مناظره یی ترک ایلیم و اون ایکی سنه نبری بو عهدمه ثبات ایدیورم . امیر المؤمنین و بالعموم سلاطین نبی بو خصوصلرده معذور کوردیلر .

شیمدی حضور یکزه احضار اولتمقلغ ایچون مجلس عالیکنزدن بر امر و اشارت صدور ایتدیکنی دویدم . فرمانه امثال ضمنتده (موسی رضا) حضر تلرینک تریبه مبارک لرینه کلدم . و (ابراهیم علیه السلام) ک مقام مبارکنده ایتدیکم عهدی بوز ماق ایچون اردو کاهه کلدم . و بو تریبه مبارک نیک باش اوجنده دیورم که : ای رسول اللهک اوغلی ! سن شفیع اول . تا که حق تعالی پادشاه اسلامی دنیا ملکدار لغنده کندی پدر لرندن ایلری به کونورسین و آخرت ملکدار لغنده دخی (سلیمان علیه السلام) درجه سنه اریشیدیرسین و (خلیل الله) ک مقامنده ایدیلن عهده حرمت ایتیمی ایچون کندیسنه توفیقی احسان ایلسین و خلقدن کوکانی آلوب حق تعالی به یوز طومش اولان بر کیمسه نیک قلبنی پریشان ایلسین .

وبواعقادده یم که نیم بویله حق کنزده کی حسن دعام ایله حق تعالی نیک درکاهنه یوز طومش رسمی و بی قائده اولان قالب ایله کلک کلکمدن داها زیاده پسندیده و مقبول در . اکر بویله ایسه مرحبا - نه اعلا -

واکر بونک خلافتده بر فرمان صدور ایسه فرمانه امثال بالضروره لازم اولدیغنی بیلدیکم ایچون فرمانه منقاد اولور و عهد شکنتلک ضرورتی اختیار ایدرم . حق تعالی سزک

عزیز اولان لسان و گوگلکنزه آنی کتیره که یارین قیامته آندن حیل اولماز سکز و بو کون آندن اسلامه ضعف و قیریقلق کلز و السلام .

*
*

بو مکتوبک (سنجر) و ورودیله (غزالی) حقنده بسله مکده اولدیغی حسن اعتقادی بوزولمش ، و مطلقا کندیسینی کورمه که غزم ایش ایدی . علمدار لری دخی اردوگاهه طویلانوب کندیسيله مناظره حاضر لائمش و (سنجر) « غزالی ، ناموسلی برذاتدر . و ناموسی آنجاق بزمله آچقندن آچیغه مناظره ایتدیکی زمان ظاهر اولور » . دیمکده بولومش ایدیلر .

(سنجر) « مادامکه کندیسینی (مشهد) ده ایش ؛ اردوگاهمزده (بروق کوس) ده دره آز بر مسافیه اختیار سفر کوچ دکدر « دیه منوی ضمیرینی اظهار ایتدی . بوامر ، و اشارت موجبجه (غزالی) اردوگاهه لکه مجبور اولدی . (مشهد) دن حرکتله حضور سلطانییه داخل اولدی . سلطان آیاعه قالدی . و امامی در آغوش ایدوب تخته اوپورتدی . حجه لاسلام ، کندیسینه بر خوف و هراس حس ایدیور ایدی ؛ برابرنده اولان آز او قومش بر ملاسنه « قرآن کریمدن بر آیت کریمه او قو .. » دیدی . بوده [الیس الله بکاف عبده - جناب حق قولنه کافی ذکلی ؟ .. - سورة لزم] آیت کریمه سنه باشلانجه ؛ حجه لاسلام ؛ « اوت ؛ ... » دیدی و او حال کندیسندن تمامیله زائل اولوب بروجه آتی سوزه باشلادی [۱] :

« (غزالی) نك (سنجر) ابله مهوفانی »

« عیناً »

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين ولا عدوان الا على الظالمين

[۱] چون این نامه بر سلطان عرض کردند عقیدت وی از آنچه بود بشکست و گفت لابدست می باید که ماویرا ینیم و متمصبان وی جمله بلشکرگاه حاضر کشته بودند . همه گفتند ویرا حاضر باید کرد تا باوی مناظره کنیم با سلطان گفتند این مردی ناموسیست ناموس وی آنکه ظاهر شود که باما مناظره کند سلطان گفت چون وی بمشهدست و لشکرگاه (ببروق کوس) مسافت نزدیک آمدن آسان بود در جمله بحکم اشارت بلشکرگاه رفت و در پیش سلطان درآمد سلطان بر پای بر خاست و در بر گرفت و بر تخت بنشاند و حجه الاسلامرا استثماری می بود اندک متری باوی بهم بود گفت بیار آیتی از قرآن بر خواند الیس الله بکاف عبده حجه الاسلام گفت بلی و آن خوف بجملمکی ازوی زایل شد و سخن آغاز کرد [فاتح کتبخانه سی ، ۴۲۶ نومرولی عین مجموعه] .

بقای ملک اسلام باذ. عادت علماء اسلام چون بمجلس ملوک اسلام رسند آنست که فصلی گویند مشتمل بر چهارچیز دعا و ثنا و نصیحت و رفع حاجت اما دعا مذهب من آنست که بشب تاریک در خلوت با حق تعالی در سر مناجاة کردن اولتر از آنچه بر ملا بود که هر چه بر ملا بود بریا آمیخته بود و در حضرت حق تعالی هر چه خالص نیست مقبول نیست و اما ثنا این مجلس هم لحن است که آفتاب بی نیازست از آنکه ببلندی و روشنی وی بانکشت اشارت کند جمال چون بنایت کمال برسد بازار مشاطه بشکنند و دست مشاطه بیکار شود و مقصود از ثنا بالادادن کار باشد و چه گونه بالا دهند حضرتی را که هر چه در جهان بالا و بنلیدیست که کسی را آن خلعتی است که از غلامان این حضرت یافته است پس مهمترین همه نصیحت است و حوض در حاجت. اما نصیحت ولایتیست که منشور آن از حضرت رسول علیه السلام نویسند و وی گفته است ترکت فیکم و اعظین صامتاً و ناطقاً الصامت الموت و الناطق القرآن نگاه کن تا این نصیحت کر خا موش بزبان حال چه میگوید و آن نصیحت کر گویا بزبان قال چه میگوید. مرگ خاموش چنین گوید که هر که افریده است من در کین گاه اویم و کین خویش نا گاه بکشایم و از پیش هیچ رسول نفرستم و اگر خواهید که نمودار دست عمل من بنسبت با همه گفته ام که با همه چه خواهیم کردن ملوک باید که در ملوک گذشته نکرد. و امرا در امرای گذشته سلطان ملک شاه و آل اربلان و جغری از زیر خاک بزبان حال ندا میکنند که یا ملک یا قرة العین زینهار و زینهار که اگر بدانی که ما فرا سر چه کار رسیدیم و چه کار های هول دیدیم. هرگز یک شب سیر نحسی و در رعیت تویک کن کرسنه و بکام خویش هیچ جامه نبوشی و از رعیت تویک کس برهنه و در آئای وصیت میگوید که از من یک کله قبول کن و کله لا اله الا الله همواره در زیر زبان دار چنانک کس نشود در حال که باشی چنانچ ازین هیچ خالی نباشی که ایما را بیخ بدین استوار شود که در خبر است ایمان آب از طاعت خورد و بیخ وی از عدل و دوام از ذکر حق تعالی بود و با این همه اگر از عذاب آخرت خلاص یابی از سؤال قیامت خلاص نیابی. کلکم راع و کلکم مسؤل عن رعیت و حدیث عمر بن الخطاب رضی الله عنه اینجا بدرازی یاد کرده بود ما اختیار کردیم.

بعد از آن گفت یا ملک شکر نعمت حق تعالی بر خویش بگذار که نعمت چهارست ایمان و اعتقاد درست و روی نیکو و خلق نیکو و فعل نیکو این یکی با اختیار تست و آن هر سه هدیه خداست چون خدای از هر سه از تو دریغ نداشت تو نیز این چهارم از خویش

جریغ مدار که از هر سه زبان آید بر تو و ناسپاسی کرده باشی و یا امیران دولت که بیای ایستاده
 آید اگر خواهید که دولت پاینده و مبارک باشد باید که دولت از بی دواتی باز شناسید و بدانید که
 شمارا ملکی دیگرست جز این ملک خراسان و آن ملک زمین و آسمانست فردا همه را
 در قیامت در مقام سیاست بدارد و باشما گوید حق نعمت من چون گذارید که قلوب الملک
 خزائن الله و این دل ملوک خزانه حق تعالی است که هر چه در عالم خاک بدید آورد از رحمت
 و عقوبت بواسطه دل ملوک بود گوید که خزانه خود بشما سپردم و زبان شما کلید آن خزانه
 کردم امانت نگاه داشتید یا خیانت کردید و هر که حال یک مظلوم برین ملک پوشیده دارد
 در خزینه خیانت کرده است آمدم بعرضه کردن حاجت و حاجت دو است یکی عام و یکی خاص
 عام آنست که مردمان طوس سوخته و کنده (بیوز انداز ظلم و قسمت) [*] و هر چه غله بود
 از سرما و بی آبی تباہ شده است . برایشان رحمی بکن که تاحق تعالی بر تو رحمت کند
 پشت و کردن مؤمنان از بلا و محنت کرسنگی شکست چه باشد اگر کردن ستوران تواز
 ساخت زرفرو نشکنند و اما حاجت خاص آنست که من دو ازده سال در زاویه نشستم
 و از خلق اعراض کردم پس فخر الملک رحمه الله مرا الزام کرد که بنیشابور باید شد کفتم
 باین روزگار سخن من احتمال نکنند که هر که درین وقت کلمه حق بگوید در و دیوار
 معادات او بر خیزد . امر و زکار بجای رسید که سخنهای می شنوم که اگر در خواب دیدمی
 کفتمی اعضا و احلامست .

اما آنچه بملوم عقلی تعلق دارد اگر کسی را بران اعراضست عجب نیست که در سخن
 من معنی غریب و مشکل هست که فهم هر کس بدان نرسد بسیارست لکن من ملی ام
 بشرح هر چه گفته باشم با هر که در جهانست درست میکنم و از عهده بیرون می آیم این
 سهلست اما آنچه حکایت کرده اند که در امام ابوحنیفه رضی الله عنه طعن کرده است این را
 تحمل نتوانم کرد که بالله الذی لا اله الا هو که اعتقاد من آنست که ابوحنیفه غواص ترین
 امت مصطفی است علیسلم در حقایق و معانی فقه و هر که جزین از عقیدت من یا از خط
 و لفظ من حکایت میکنند دروغ میگوید و حاجت من آنست که مرا از تدریس بنیشابور
 [*] قوس ایچنه آنسان کلهل اصلنده بویله در . طوغریسی (بیوزده اند از ظلم و قسمت)
 اولسه کرک .

و طویس و همه شهرها معاف دارد تا در زاویه سلامت خویش شوم که این روزگار سخن مرا احتمال نکنند والسلام .

ترجمه :

ملك اسلام باقی اولسون . علماء اسلامیه تك عادتیدر كه ملوك اسلامیه حضورینه داخل اولدقلری وقت دعا ، ثنا ، نصیحت ، رفع حاجتی مشتمل بر فصل ایراد و آیتان ایدر لر .

دعا ، بو خصوصده نیجه اولی اولان کیجه قارا کلقلرنده یالکیزجه حق تعالی به سرآ مناجات ایلمکدر . چونکه خلق آره سنده ، علی ایدیلن دعالر ریادن خالی اوله من . حق تعالی تک نزد الوهیتده ایسه خالص اولمایان بویه ریا آمیز دعالر مقبول و مستجاب دکدر : ثانیاً ، بو حضوری مدح و ثناده بولنقده ریا کارلقدن خالی اوله من . چونکه کونش ، یوکسکلک و روشنلکنه پارمق ایله اشارت اولنقده بولندیقندن ؛ بی نیاز و ثنادن مستقیدر . جمال نهایت کاله ایریشنجه ستایشکارلرک بازارینی کسر ایدر . و بونلرک الی بوش قالیر .

مدح و ثنادن مقصد بر ایثی یوکسکتمکدر . حالبوکه بو حضوری کیم و ناصل یوکسکته بیلیر که جهانک اک بالا و بلندکاری هر هانکی بر کیمسه تک بو حضرتک کوله لرندن نائل اولمش اولدینی برخلعتدر .

ایمدی بودرت ماده تک اک مهملری نصیحت و رفع حاجتدر .

نصیحت ، بر و ایلمکدر که آنک منشوری و براتی جانب رسالتپناهیدن آلتیر . بیورمشلردر که « بن سزه ایکی واعظ ترک ایتدم ؛ بری صامت ، بری ناطقدر . صامت ، ثلوم ؛ ناطق ، قرأندر » .

نظر ایت ؛ صامت اولان بو ناصح لسان حال ایله نه سویلیور . و ناطق اولان دیکری لسان قال ایله نه دیبور .

صامت اولان موت دیبورکه :

بن جمله یارادیلشلرک پوصوسنده بکلمکده یم . او کدن بر خبر کوندرمه دن آپانسز پوصودن چیقویر یرم . اکر نیم هر کس حقتده یابه جقم معامله تک بر نمونه سنی کورمک اینسترسه کنز یادشاهلر وفات ایلمش اولان پادشاهلره ، امراده اصرای گذشته به یاقسین .

(ملکشاه) و (آلب آرسلان) و (جفری) طوپراق آلتندن لسان حالاریله ندا ایدرلرکه: ای پادشاه! ای کوزیمزک نوری! زینهار، زینهار! بیلسه ایدک که بزهانکی طرفلره سوق اولندق ونه قورقنچ ایشلر کوردک. اصلا بر کیجه رعیتکدن بری آج ایکن سن طوق اوله رق اوپومز وبری چپلاق ایکن کندی آرزو کجه لباس کیمزسک.

واثنای وصیتده دیرکه: بندن بر کله قبول ایت و (لااله الاالله) کلمه سنی دأئما دیلکده طوت یانکده کیمسه بولنموب کندی حالکه قالدیقک زمان اصلا بو ذ کردن خالی بولمه که اساس ایمان بونکله کسب استقرار ایدر. خبرده وارد اولشدرکه: ایمان، صوبی طاعتدن آیر؛ وکوکی عدل ودوامی ذکر حق ایله قائمدر.

وبونلرک جمله سنی اجرا ایله برابر آخرت عذابندن خلاص اولورسه کده قیامت سواآلتندن خلاص اوله مزسک. (کلکم راع وکلکم مسئول عن رعیته - هپکنز راعی وهپکنز رعیتکزدن مسئولسکنز - حدیث شریف).

« بوراده (عمر بن الخطاب رضی الله عنه) ک حدیثی اوزون اوزادی به ذکر ایلش ایدی. بز تصرف واختصار ایلدک [۱]. »

بوندن صکره دیدی که: ای پادشاه! حق تعالی نک حق نعمتی ادا ایله که نعمت، درست ایمان واعتقاد، کوزل یوز، انی اخلاق، انی ایشلیلکدر. بونلردن بری سنک الکده دیکر هر اوچی ایسه هدیة الهیه دز. مادام که حق تعالی سندن بونعمتک اوچنی ده دریغ بیورمامش [۲]؛ سن ده بودردنچی بی کندکدن دریغ طوومه که بو هر اوچ نعمتدن سکا زیان کلمه سین و کفران نعمت ایتش اولیه سک.

[۱] (حضرت عمر) ک دکل (ابن عمر) ک روایت ایلش اولدینی بو (کلکم ...). حدیث شریفی قصد ایدلیورکه، فی الحقیقه حدیث شریف اوزون اولوب مابعدی شوپله در: والامام راع و مسئول عن رعیته والرجل راع فاهله و مسئول عن رعیته والمرأة فی بیت زوجها راعیه و مسئوله عن رعیتها والحامد فی مال سیده راع و مسئول عن رعیته قال وحسب ان قال والرجل راع فی مال ایه . م. ش. بخاری شریف - کتاب الوصایا [۱].

[۲] (سنجر) ک حسن اعتقاد و اخلاقه مالک اولدینی کبی شخصاً کوزل بونلدینی بورادن آکلا شیلمه له برابر عین زمانده (غزالی) نک اخلاق حقتنده کی نظریة اساسیه سی ده تظاهر ایتکده در. فی الحقیقه (سنجر) کوزله یوزلی و سیاستده آثار مرحمت ظاهر بر ذات ایدی: « حلیت اوکندم کون بودونشات آبله داشت و محاسن تمام طولانی و عرضانی و بعضی از موی شوارب از زخم آبله رفته و پشت و بالی تمام افراشته و تمام هیکل و نیکو صورت و آثار مرحمت در چهره او ظاهر و لایح و بدنها مرغوب » [حافظ ابرو مجموعه سی، ابراهیم پاشا کتبخانه سی، ۱۹۱۹].

و آياقده طور مقده اولان ، ای امیران دولت ! .. اکر ایسترسه کز که دولتکنز
 مبارک و دائمی اولسون نعمتک قدرینی بیلوب سعادتق فلاکت و بدبختلقدن تفریق ایده
 بیلملیسکزدر .

ویلیکیز که : سزک بو (خراسان) ملکندن بشقه زمین و آسمان ملکلی اولان دیگر
 بز پادشاهکنز وارددر .

یارین قیامتده هر کسی میدان سیاسته چکه چک و سزده دییه چک که : « بنم حق نعمتمی
 فصل ادا ایتدیکنز ؟ »

[(قلوب الملوک خزائن الله - پادشاهلرک کوکلری اللهک خزینهلریدر) . پادشاهلرک
 کوکلری جق تعالی نک خزانه لریدر . رحمت و عذاب و عقوبته دائر یریوزنده هیرنه وقوع
 یولورسه هلوکک کوکلری واسطه سیله اولور] .

کندی خزانه می سزده ایصارلادم . و سزک دیلیکیزی او خزانه نک کلیدی یادم .
 حفظمی ایتدیکنز ؟ .. یوقسه امانته خیانتده می بولندیکنز !؟ ... »

و خزانه یه خیانتده بولنان ، بر مظلومک حالی پادشاهدن ستر ایدندر .
 عرض حاجته کلدک : و حاجتم عام و خاص اولق اوزره ایکیدر . عام اولان بودر که :
 (طوس) اهالیسی ظلمدن یاتمش ، هلاک اولمشدر . و صوغوق و صوسزلقدن محصولات
 تمامیه محو اولمشدر .

آنلره آجی که حق تعالی ده سکا آجی سین .

آچلق درد و بلا سیله مؤمنلرک بویونلری و بللری قیرلدی . اکر سنک چارپالریکک
 کردنلری آلتوندن اولان زیب و زیور دن آشخی اکیلماش اولورسه نه ضرر وار ؟ ! ..
 حاجت خصوصی دخی بودر که : بن اون ایکی سنه دنبری بر گوشه یه چکلمش و خلقدن
 اعراض ایتش ایدم . صکره [فخر الملک - (برکیارق) ک وزیر] رحمة الله (نیشابور)
 مدرسه سی مدرسه لیکنی قبولم ایچون اصرار ایتش و بن بوکا « زمان بنم سوزلریمه متحمل
 دکلدز . بوزمانده بر حق سوز سویلنک در و دیوار علیه قیام ایدر » دیش ایدم .
 بوکون ایسه ایش بر راده یه کلش که ایشیتمش اولدیغم سوزلری رؤیاده کورمش اولسه
 ایدم اضغاث و احلام دیر ایدم .

بونلرک علوم عقلیه یه تعلق اولانلرنده اکر بر کیمسه نک اعتراضی وارسه شایان تعجب

دکدر . چونکه بنم سوزلرمده هر کسک آکلایه میه جنی کی معانی چوقدر . مع مافیه بن ، جهانده بولنان هر کیمه قارشو اولورسه اولسون سولش اولدیم هر هانکی سوزیمی شرح و اثباته مقتدرم . شرح و اثباته تصحیح مسئله ایدر وعهدده سنده کلیرم . بوقولایدر . فقط ؛ (امام ابوحنیفه) یه طعنه بولتمش دیه سوزلر سویلیورلرمش ؛ ایشته بوکا اصلا تحمل ایده مه . کندیسندن بشقه براله اولیان الله یمن ایدر مکه ، بن ، (ابوحنیفه) نک (امت محمد - علیسلم) آره سنده فقهک حقایق و معانیسنده یگانه بر غواص اولدیغی اعتقادندیم ؛ و هر کیم که بو اعتقاده مخالف آغز بیدن و یا قلمدن بر روایتده بولورسه یالانجیدر [۱] .

و حاجتم بودر که : بنی (نیشابور) ، (طوس) و دیگر بتون شهرلرده تدریسدن عفو ایدک . زاویه سلامتده قالیم . بوزمان بنم سوزلریمه متحمل دکل والسلام .

*
**

(غزالی) نک بو طلب و افاداتی تمامیه دیکله مش اولان (سنجر) ختام کلامده بوجه آتی جوابلر ویرمشدر :

« سویلدیکک بوسوزلری دویمق و (امام اعظم) حقنده کی حسن اعتقادیکی آکلامق اوزره بتون (عراق) و (خراسان) علماسنی بزم بورایه جلب و جمع ایتمه من لازم ایدی . اعظم علمای اسلامیه حقنده کی اعتقاد و حرمتتمز جمله به معلوم اولمق و نسخهری اطراف جهانده کوندیرلک اوزره بوافادات و تقریراتی یازمکزی ایستبورم . تدریسدن معاف طومیه کلتجه : بومکن دکدر . بزم چاکرمن اولان (فخرالمک) سنی (نیشابور) مدرسلیکنه جلب ایده بیلمش ایدی . بزه سنک نامکه مدرسهر بنا ایده جکزه . بالعموم علماء کسینلر ، و کندیلرینه مستور اولان مسائلی اوکره نسینلر و مشکلرینی دفع ایتسونلر . »

*
**

عودت ایده بیله جکندن اندیشه ناک اولان همشهریلری (امام غزالی) نک بورادن مملکتی اولان (طوس) ، عودتنده کندیسنی بیوک بر عزت و اکرام ایله قارشولاش و فوق العاده ممنونیتلرندن عظیم ضیافتلر کشیده ایتشلر ایدی .

[۱] (غزالی) نک (امام اعظم) ه بیوک بر حرمتی اولقله برابر مخالفت مذهبییه بناءً اجتهادجه بعض مخالفتلری اوله جنی طیبیدر . بونک آچیق بر مثالی (سبکی) طبقاتنده (غزالی) نک ترجمه طائده . (مناط حکمک علت اولسی) قاعده سی مناقشه سنده کوریلور .

حجة الاسلام بورايه عودتندن صكره افادات و تقریراتی یازدی. و (نصيحة الملوك) [۱]

[۱] (نصيحة الملوك) ك اصل فارسیسی الده اولیوب (التبر المسبوك فی نصیحة الملوك) دیه عربجه نقل و ترجمه و مکرراً طبع ایدلش اولان نسخه مترجمه سی معلوم و معروفدرکه بونك كرك باصمه و كرك یازمه بالعموم نسخهلرنده اصل اترك (محمد بن ملكشاه) ه خطاباً یازلمش اولدینی كورلكده دره یالكنز، (اسعد افندی كتیبخانه سی) نك (۲۹۲۱) نومرو سنده کی دیگر بر ذات طرفندن عربجه یه ترجمه سنك باشنده (امام غزالی) نك، بو ائرنی (محمد بن ملكشاه) ه دكل، بوراده اولدینی كبی (سنجر) ه یازمش اولدینی كوریلور. و بونك هیچ بر یرده كوریلین (سنجر) ه عائدیتی بروجه آتی بو غیر معروف نسخه مترجمه دیباجه سندن نمایان اولور:

اما بعد روى ان السلطان السعيد السلطان سنجر بعث يوم العاشوراء رسولا الى خدمة شيخ الاسلام حجة الانام حبر الامة كاشف الغمة محمد بن محمد بن محمد الغزالي الطوسي اسكنه الله في بحوحة الجنان وقال طال ماجال في روى نزاع لقيامه وسلب الاختيار مني اشتياق حياه فارجو من كرم حضرته ان يشرفني بشرف صحبته وان يشاركني في الطاعة في هذه الساعة. فلجابه الشيخ الاجل بان دعوة المطلوب الى الطالب غير مناسب ومناف لدعوى الاشتياق فركب السلطان سنجر في الحال مع خدمه وخشمه ووصل الى خدمة الشيخ الاجل وصحب معه في ذلك اليوم الى الليل وشاركه في الطاعة والعبادة. فلما اراد الانصراف قال للشيخ انصح لي حتى اكون عليه مادمت حياً فقال الشيخ اركب الآن وامش الى دار السعادة انشالله يصل اليك ما ينفعك في الدنيا والآخرة ان عملت به فارسل اليه على اثره حلاً من المواعظ والنصائح. [(نصيحة الملوك) ، اسعد افندی كتیبخانه سی ، نومرو ۲۹۱]

(سنجر) محرمك اونجی كونی (شيخ الاسلام، حجة الانام محمد بن محمد الغزالی) حضرتلرنه كوندردیكي بر مأمور ايله « ذاتاً ملاقات آرزو سندن قلی بر آن خالی قالمادیفندن ووجه مباركنی كورمكه مشتاقیتی سبب اختیار درجه سنده اولدیفندن ذات كرمكاریلندن شرف صحبتیله كندیسنی شرفیاب ایتمسی و بو ساعتده عبادات و طاعاتده كندیسنه مشاركتده بولمسی » رجا و نیاز ایتمش و (غزالی)، « مطلوبك طالب طرفنه دعوت اولمسی غیر مناسب و دعوائی اشتیاقه منافیدر » دیه خبر كوندرمش و بو خبری آلان (سنجر) خدم و حشمیله در حال حرکت و حضرت شیخك خدمتنه مسارعت و اوكون كیجه یه قدر عبادات و طاعاتده (غزالی) یه مشاركت ایتمش ایدی.

عودت ایدمگی وقت « ثوابجه یه قدر موجینجه عمل ایتمك اوزره بكا نصیحت ایت » دیه رجاده بولندی. شیخ، « شیمدی بنبوب دار سعادتده كیدیكنز. انشالله موجینجه عمل ایدرسه كنز دنیا و آخرتده سزه منفعت بخش اوله جق نصاب حمز طرفكیزه واصل اولور » دیدی. و آرزو سندن بو مواعظ و نصایحی كوندردی.

(التبر المسبوك فی نصیحة الملوك) نامیله الده موجود مطبوع نسخه مترجمه نك باش طرفنده کی (ای پادشاه!..) دیه اولان خطابك (محمد بن ملكشاه) ه اولدینی مترجم طرفندن علاوه ایدلش و صرف ترجمه یه تائد بعض تصرفلر واصلك محتوی اولدینی حكایه لرك تقدیم و تأخیرندن بشقه مطبوع (التبر المسبوك فی نصیحة الملوك) ايله بویالكنز اسم اصلی بی طاشییان غیر مطبوع (نصيحة الملوك) ترجمه سی آره سنده اصلاً بر فرق كوریلماش اولقله بونلرك ایکی مختلف ذات طرفندن عین اترك لسانمزه ایکی مختلف ترجمه سی اولدینی تظاهر ایتمش و فقط هر نصابسه اصل اترك (محمد بن ملكشاه) ه دكل

نامیه پک کوزل بر کتاب تصنیف ایدوب (سنجر) ک تحتنه تقدیم و تحاف ایتدی [۱].

*
**

شرق مؤلفلری آره سنده تألیف ایتمش اولدینی آثارک عمومی بر ایهیتی اولقله بتون

بوراده تصریح ایدلینی وجه اوزره برادری (سنجر) ه خطاباً یازلمش اولدینی (البرالمسبوك فی نصیحة الملوك) صاحبی تحقیق ایدهمامش اولقله بونک بو خطاسی بوکونه قدر بتون (کتابیات) ماننده شایع اولمش ومع التأسف هیچ کیمسه طرفندن تحقیق وتصحیح ایدیلهمامش ایدی ، یالکنز بوراده جالب دقت بر نقطه وار ایسه اوده (غزالی) نک (نصیحة الملوك) ی یازمسی ایچون کوستلمش اولان سببک باشقه لغیدر . وقمه لری آیره رق بوراده اولدینی کبی برحرمک اونجی کونی واقع اولان ملاقاتلرینی متعاقب (سنجر) ک طلبیه (نصیحة الملوك) ی یازمش ویزم بیلدردبکنز (بروق کوس) دهکی ملاقاتلرندن صکرعه یته (سنجر) ک امریه امام اعظم حقهدهکی افکارینی یازمه مجبور اولمش اولدینی قبول ممکن اولقله برابر مأخذس اولان مجموعه به اعتماد لازم کلیرسه (بروق کوس) دهکی ملاقاتدنصکره عین زمانده هم امام اعظم حقهدهکی اعترافاتی وهم (یفحة الملوك) تام اثرینی یازمش و (سنجر) ه کوندرمشدر .

[۱] چون این فصل بکفت جواب سلطان سنجر این بودکه کفت ماراچنان می بایست که جمله علماء عراق وخراسان اینجا حاضر بودندی . تاسخن توبشیندندی . واعتقاد توبدانستندی . اکنون در خواست آنست که این فصل که رفت بنویسی تا مانسخت آن باطراف جهان بفرستیم تاجهانیان اعتقاد مادر علمای اسلام بدانند . اما معاف کردن از تدریس ممکن نیست که فخرالملک چاکرما بودکه ترا بنیشابور میرد ماجهت تو مدرستها بنا فرمایم وجله علما بیابند وآنچ بر ایشان پوشیده بود بیاموزند واشکالها حل کنند ، چون حجة الاسلام بازکشت باعزازی هرچ تمامتر اهل طوس استقبال کردند وشادیا نمودند وجشنی عظیم ساختند و حجة الاسلام این فصل را بنوش و کتابی تصنیف کرد نصیحة الملوك واین کتابیست بلیغ در انواع نصیحت وپیش نخت فرستاد . فاتح کتبخانه سی ، ۴۲۶ ه نومرولی عین مجموعه] .

بورایه قدر (غزالی) و (سنجر) ه دائر اولان محتویاتی نقل ایتمش اولدیمز فاتح کتبخانه سندهکی بومهم مجموعه نک کاتب وصاحبی اوزرندهکی (صاحبه وکاتبه العبد الفقیر الحقیر المحتاج الی رحمة ربه الحبیر شیخ علی بن دوست خدا بن خواجه بن الحاج قاری الرفاعی الاقری) دیه اولان کتابه دن اکلاشیلدینی وجه اوزره (قار - هندستانده - لی) اولوب (آقره) ده اختیار اقامت ایتمش اولان طریقت رفاعیه منسوبینندن (شیخ علی) نامنده برذاندنر .

(ابومنصور ماتریدی ، غزالی ، رازی ، نصیرطوسی ، نجم الدین کبری ، شهاب مقتول) وسائره کبی اعظم رجال طرفندن تصوف و اخلاقه دائر یازلمش اتوز بر رساله بی حاوی جدأ مهم اولان بومجموعه نک صوکنندن بر قاج یپراق اکسیک اولقله تاریخ تحریری معلوم اولهمامشدر . لکن کرک یازینسک وکرک کاغد وقابنک اسکیلکنندن اکگری بر تخمین ایله یدنجی عصر هریردن صکره اولدینی قوباً ظن اولتور .

شرق و غربده کسب اشتهار ایتش اولان (یاقوت حموی) (معجم البلدان) نک (مروالشاہجان) ماده سنده کرک بواثرینی و کرک اہمیتجه بوندن دون اولیان (ارشادالالباء) و سائرہ کھی آثارینی اوچ سنہ اقامتی اثناسنده (مرو) کتبخانہ لرندن اخذ و اقتباس ایتش اولدینی مواد ایله وجودہ کتبردیکنی تصریح و اعتراف ایدیور .

ینہ بو مؤلفدن او کرہ نیورزکھ او تاریخده (مرو) ده عمیدیه ، خاتونیه ، ضمیریه و بونلردن باشقه جامع اکبر داخلندہ بری (سنجر) ک شریحی باشیسی (عزیزالدین) طرفندن تأسیس ایدیلن اون ایکی بیک جلد غایت قیمتدار کتابلری حاوی (عزیزیه) و (کماله) نامرلیله موجود ایکی کتبخانہ ایله تکیه و مدرسه لرده کی سائر کتبخانہ لارک عددی یکریمی یه بالغ اولقدہ ایدی .

(سنجر) ک بو سو کیلی پایتختی و بالعموم (خراسان) قطعہ سی زمانندہ بر مرکز علم و معرفت ایدی [۱] . بو کتبخانہ لرندن بشقه کندیسنگ ده خصوصی بر کتبخانہ سی اولدینی یوقاری ده (عمر بن سہلان) ک (السنجریه) سی مقدمہ سندن او کرشم ایدک .

(مرو) دن (۶۱۶) ده آیریلش اولان (یاقوت حموی) بوراده (سنجر) ک خصوصی بر کتبخانہ سی اولدینی ذکر ایتمیورسده ، بو تاریخندن اون اوچ سنہ اول یعنی (۶۰۳) ده (خزانة السلطان سنجر) دییه بر کتبخانہ کور بیلکده اولسنہ نظراً [۲] ، بونک دخی او تاریخده اوراده کی کتبخانہ لرندن برینی تشکیل ایلکده اولدینی شہہ سزدر .

مع مافیہ (سنجر) ک وفاتندن یاریم عصر صکره یه یعنی (۶۰۳) و متعاقب سنہ لرہ قدر بو کتبخانہ سنک خصوصیتی باقی قالمش ایسه شمعی (کشف الظنون) دن نقلاً ذکر ایدیلن حاشیہ ده کی بو (ابوبکر) نامندہ کی ذاتک بورای صورت خصوصیه ده زیارت ایتش اولسی دخی وارد خاطر اوله بیلیر که بو تقدیرجه (یاقوت) ک بونی عدم ذکر ی عمومی اولماسنه مبنی اولش اولور . بو کتبخانہ لرندن استفادہ یه قوشان برچوق علما و افاضلن بشقه بورالرده حافظ کتبلک ایدن ذاتلر ایچریسنده دخی پک دکرلی ارباب علم و معرفت بولنیور ایدی . بونلردن ، (زحشری) یه ملاقی اولش و بونک (نحو) دن (مفصل) نام اثر معروفیله

[۱] وخراسان درعہد او منشأ علوم و متبع فضائل و معدن فرهنگ و هنر بود [حافظ ابرو مجموعه سی ، داماد ابراهیم پاشا کتبخانہ سی ، نومرو ۹۱۹] .

[۲] تحفة الملوك فارسی مختصر فی الطب لابن بکر بن مسعود اوله الحمد لله الذی اکرم عباده بأشرف آلاته الخ ذکر قیه انه وجده فی خزانه السلطان سنجر سنه ۶۰۳ [کشف الظنون] .

(انموذج) فی شرح ایتمش اولان (مرو) لی (محمد بن سعد الدیباجی) ذکر اولنه بیلیر که ،
کندیسی (جامع اکبر) داخلنده کی کتبخانه نك ناظری ایدی [۱] .

(مرو) نك دها طوغریسی اوتارینجده بتون بلاد اسلامیه نك علم و فضیلت و اصالت
ونجابتله متمیز ال معروف برعائله سی اولان (سمعانی) لردن مقاله نك باشنده اسمی کچن
(تاج الاسلام ابوسعدا السمعی) بوراده بر طرفدن (مدرسه عمیدیه) ده تدریس علوم
ایدیور، و بر طرفدن دخی بوکون بر قسمی ایلك دفعه آوروپا علماسی طرفندن طبع و نشر
ایدیلن اومقید و متقن آثارینی وجوده کتیریور ایدی که ، بونلردن انسابه دائر یازمش
اولدینی فوق العاده احاطه لی، معظم بر اثری ایچون (تاج الاسلام) ک (مرو) کتبخانه لرنده
نه قدر چوق و فیضلی منبع و مرجع لر بولدینی میدانده در . بوذاتک یکر می حلد اوزرینه
بر (مرو) تاریخی ده یازمش اولدینی ترجمه حانده ذکر ایدیلکده در که بونده دخی
اورا کتبخانه لرنده کی کتابلردن اخذ و اقتباس ایتمش اولدینی بر چوق مواد بولنه جنفی
شبهه سز عد اولنه بیایر . مظفریتدن مظفر بته قوشان (سنجر) ک ۵۶۸ سنه سی او اخرنده کی
مغلوبیتی نتیجه سنده اوغوزلر طرفندن استیلابه اوغرامش اولان (خراسان) قطعه سنده
قتل ایدیلن بر چوق علما و مشایخ کی بو کتبخانه لرنده کی کتابلرک قسم اعظمی دخی
دخی احراق ایدیلهرک محو و نابود ایدیلش ایدی .

(۶۱۶) ده خوارزمشاه (علاءالدین محمد) ک عظیم نتیجه لر تولید ایدن مغلوبیتی
ایسه طبیعی بورالی خرابه حالنه کتیرمش اولدیندن، نه جامعلردن و نه مدرسه و کتبخانه لردن
بر اثر براقلماش ، و بوفلاکت اورالرده کی حیاته ، خصوصیه حیات علمیه به صوک
ضربه یی وورمش ایدی .

بوندن طولانیدرکه (سنجر) نامنه هر فندن بر اثر تألیف و کندیسنه اتحاف
اولنش اولدینی اوکرنده یکمز حالده ، بونلردن اسلام کتابیاته عائد ک زنگین بر اثر
اولان (کاتب چلبی) نك (کشف الظنون) نده (زیج السنجر) دن بشقه بر کتاب
اسمنی کورمه مکده یز .

بزم صورت خصوصیه ده استانبول کتبخانه لرنده اجرا ایتدی کمز تحقیقات دخی مع التأسف
یک آثرمه ویرمشدر . دورود رازتحریر یا تمزه رغماً یا لکنز (السنجریه فی الکائنات العنصریه)
نامیه (عمر بن سهلان الساجی) نك یازمش اولدینی - بو کونکی تقسیم عمل اجتماعی نتیجه سی

اولارق طبقات الارض، حکمت طبیعیہ، ہیئت نامرلیہ مختلف بر شعبہ علم حائلی آلمش اولان - اسکی یونانیلرده کی (السماء والعالم) ه عائذ بر اثریله ، (سنجر) نامنه تألیف اولمش اولدیغنی تحقیق و تصحیح ایش اولدیغمز (غزالی) نک (نصیحة الملوك) بی کوره بیلدک . بو علاوہ مزک ایکنجی حاشیه سنده ا-هی کچن و (سنجر) کتبخانه سنده بولوندیغنی سویله ن طبیدن (تحفه الملوك) نام اثر کدخی بو پادشاه نامنه تألیف اولنان آتاردن اولسی قویا ملحوظدر . (خراسان) ده یتشمش (دولت ساجوقیه) شعر اسندن (بدیع الدین ترکو السنجر) ، (ضیاء الدین السنجر) ، (فرید الدین جاسوس الافلاک علی المنجم السنجر) ، (شمس الدین مبارک شاه ابن الاعز السنجر) ، [۱] نامنده کی درت شاعرک صورت خصوصیه (سنجر) ه منسوب اولدقلری وحامی علم و معرفت اولان بو پادشاهک بالعموم شاعر لرده و ازان جمله « ادیب صابر ، رشید و طواط ، عبدالواسع جبلی ، فرید کاتب ، انوری ، خاوری ، ملک عبادی ، زوزنی ، سید حسن غزنوی » و سائر ه بر حصه تشویق و التفات آیرمش اولدغنی جمله جه معلومدر .

*
**

بومقاله منری آتام ایتدکن صو کرا ، روس مستشرقیندن (بارتولد) ک (موغول استیلاسی زماننده تورکستان) نام اثرینی وجوده کتیرمک ایچون مراجعت ایش اولدیغنی منابع شرقیه بی حاوی اولوب اثرینک ایکنجی جلدی اولارق نشر ایتدیگی منتر مجموعه سنده مصادف نظر من اولان ویکانه نسخہ سی (پترسبورغ) کتبخانه سنده بولمقله اولسخه دن اخذ و اقتباس ایدیش اولدیغنی شهسز بولنان (سنجر) کاتبی (متجب الدین بدیع آتابک) ک (عتبه کتبه) نام رسائل و مکاتب مجموعہ سی محتویاتندن (۵۲۷) رمضانی تاریخیه (سلطان سنجر) طرفدن خلیفه نک وزیرینه بو ذی اقتدار کاتبک انشاسیله یازیش بر مکتوبده ، بالذات (سنجر) ک او قومق و یازمق بیلمدیکی سویلش اولدیغنی کوردک [۲] . بالعموم مورخ لک بو پادشاهک معارف پرور لکی ، علم و علمایه حرمت و محبتی و هر طرفدن کندی نامنه بر چوق اثر لر تألیف اولمش اولدیغنی حقیقده کی روایتلرینه رغماً

[۱] (باب الالباب) ج ۲ ، ص ۳۴۷ ، ۳۴۸ ، ۳۴۹ (لیدن) طبی .

[۲] واکرمیکویند مثالها بتوقیع مایافته اند معلوم است که ماخواندن و نبشتن ندانیم [بارتولد « موغول استیلاسی زماننده تورکستان » نام اثرینک ایکنجی جلدی ، نومرو (۱۰۴۳) . قاتاتوف کتبخانه سی] .

کندیستک یازی او قوم بیلیمه سی ، آز چوق غربتدن خالی دکلسه ده ، شوراسی قطعاً محققدر که کندیسی جاهل دکل ایدی . علوم اسلامه اساساً منقول و شفاهی علملر اولدیقندن ، سنجر ، (التدوین فی اخبار قزوین) دن یوقاری به نقل ایش اولدیقمز و جهله ، صرف حافظه به تعلق اعتباریله رواه احادیثک ایلک طبقه سی واک محترم لری تشکیل ایدن صحابه کرام کی او قومق و یازمق بیلمدیکی حالده علم حدیث ایله اشتغال ایدیور ، و علوم اسلامیه نك غایتی اولان دیانت و تقواده جمله به فائق بولونیور ایدی . کندیستک بونلردن بشقه شعرده سویله دیکفی علاوه ایده بیلیرز [۱] .

(سنجر) کریمه سی (ماه ملک) خاتونک و فاتندن فوق العاده متأثر اوله رق ، آرتق اختیارلقدن کوزلری کورمز اولمش اولان مرثیه کو (عمق) ی (بخارا) دن جلب ایله بونک سویله مش اولدینی مرثیه ایله تحفیف آلام ایله مش ایدی . بوندن بشقه ، (اوغوز) لرك اینه اسیر دوشدیکي زمان کندیسیله برابر اسیر آلمش اولان رقیقه سی (ترکان) خاتونک و فاته قدر فرار تشبندده بولونما یوب (۵۵۱) ده بونک و فاتی اوزرینه بسیط برواسطه ایله فرار ایله مش ایدی که ، خاتم اوله رق ذکر ایتدی کمز کریمه و رقیقه سنه عائد بوایکی روایت تاریخیه ، (سنجر) ک عالمه سی حقنده کی تمایلات خصوصیه سی آرایانلر ایچون بر اهمیت مخصوصه یی حائر در .

کاشغرلی (تقاریک) نامنده بر ذاتک صرف تورکجه بیلیمسیله (سنجر) ک منظوری اولارق نهایت وزارتیه قندز یوکلمش اولسی دخی ، (سنجر) ک ملیت ولسانه اولان مربوطیتی ارائه اعتباریله ، بک زیاده شایان دقت در [۲] .

محمد شرف المیه

« دارالفنون السیات فاکولته سی تاریخ علم کلام مدرسی »

[۱] بزخم تیغ جهانگیر و کرز قلعه کشای

جهان مسخر من شد چو تن مسخر رای

بسی قلاع کشودم بیک اشارت دست

بسی مصاف شکستم بیک فشردن پای

چومرک تاختن آورد هیچ سود نداشت

بقا بقای خداست و ملک ملک خدای

[دواتشاه تذکره سی ، عمومی کتبخانه نومرو ۹۰]

[۲] حبیب السیر ، ج ۲ ، جزء ۴